

BALOGH TAMÁS

Esti Kornél elfeledett vallomása

EGY ELFELEDETT KOSZTOLÁNYI-NOVELLA

Kosztolányi Dezső *Esti Kornél vallomása* című írása 1932. január 31-én jelent meg a *Pesti Hírlap Vasárnapjában*. Kötetbe sem ő, sem gyűjteményes vagy válogatott novelláinak szerkesztői nem vették fel, bár a *Pesti Hírlap* és annak hétvégi melléklete ekkor Kosztolányi egyik fő megjelenési tere (1921-től haláláig a lap munkatársa, majd belső munkatársa), és Hitel Dénes – Kosztolányi bibliográfusa, írásainak gyűjtője, nem egyszer másolója – gyűjteményében is fennmaradt a novella gépelt másolata.¹ Nem lehetetlen, hogy Kosztolányi kötetbe fel nem vett Esti Kornél-írásai egy részének címével-alcímével (Esti Kornél gondolatai, naplója vagy följegyzései) való hasonlósága miatt kerülte el eddig a figyelmet, talán éppen ez a lapszám hiányzott a szerkesztők rendelkezésére álló szériából.

A valódi kérdés nem az, hogy az életmű alakulástörténetének formálói miért nem vették fel egyetlen gyűjteménybe sem, hanem az, hogy Kosztolányi miért nem tette meg ezt. Hiszen a címben nyomatékosan megjelölt szereplő-„alteregó” ekkor már – 1925-től – kedvelt s egyre gyakrabban felbukkanó hőse az írónak, olyan hős, akinek történeteiből egy egész kötetet (*Esti Kornél*, 1933) és egy kötetnyi ciklust (*Esti Kornél kalandjai*, a *Tengerszemben* [1936]) állított össze.

1932-ben, amikor az *Esti Kornél vallomása* megjelent, már testesedett az egy évvel később megjelenő könyv, bár anyaga elég képlékeny volt egészen annak 1933 kora tavaszán történő lezárásáig. Hiszen nem az történt, hogy Kosztolányi az *Esti Kornél*ba az addig, majd a *Esti Kornél kalandja*iba a kötet után született írásait vette fel, hanem mindkét alkalommal egy rendelkezésére álló nagyobb szöveghalmaz elemeiből válogatott. 1932-ben Kosztolányi tizenegy Esti Kornél- (vagy később azzá váló) írást tett közzé, ebből öt belekerült a könyvbe, három a későbbi ciklusba, három viszont csak sajtóközlésben maradt az utókorra. Ebben az évben írta az először szintén a *Pesti Hírlap Vasárnapjában*, 1932. december 11-én megjelenő, később az *Esti Kornél kalandjai* tizenharmadik darabjaként ciklusba szerkesztett *Boldogság* című novellát is, amelyben Esti a szenvedés és boldogság viszonyát a most előkerült vallomáshoz nagyon hasonlóan határozza meg. Ott a boldogság „mindig rendkívüli szenvedés tövében terem meg, s éppoly rendkívüli, mint az a szenvedés, mely hirtelenül elmúlik. De nem tart sokáig, mert megszokjuk. Csak átmenet,

¹ Az MTA Könyvtára Kézirattárában Ms 4638/4 jelzet alatt található „Kosztolányi Dezső prózai írásainak és jeleneteinek másolatai. 1905–1936.” köteggben.

közjáték. Talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya.”² – itt pedig „különös mámort okozott a törzsborogatás megújítása, amikor dideregni kezdtem, aztán a jeges lepedő lassan áttüzesedett testemtől. Semmi boldogság se fogható a szenvedés megszűnéséhez.”

A novella – szerzőjétől származik a műfaj-meghatározás – a lap „Vasárnap” rovatában látott napvilágot; ez volt Kosztolányi rovata. (A sorozat első darabja – *Ákom-bákom* [„Milyen madaras a hajad...” kezdetű] – 1930. február 2-án, az utolsó – *Orvos és beteg* – 1936. február 23-án jelent meg.) Itt gyakran egy kolumnás anyagokat közölt, mégsem helykitöltő „formairásokat” (a terjedelemmel persze lehetett „manipulálni”, mint ahogy tette is): cikkeket, tárcákat, novellákat, útinaplókat, verseket, versfordításokat. Az Esti Kornélt szerepeltető írások közül többet itt publikált először, például az 1933-as kötetbe hetedik fejezetként felvett *Kücsük* című novellát is (1930. aug. 3.). Kosztolányi tehát nem „elfelejtkezett” róla.

Ha az író nem vette fel köteteibe, talán más célja volt vele. Talán az ekkoriban készülő és Esti Kornélt szerepeltető regényének, a *Mostohának* egyik részlete lenne? Talán az *Esti Kornél vallomása* egy ahhoz hasonló novellisztikus regényfejezet, mint a Kosztolányi által szintén egyik gyűjteménybe sem felvett *Esti megtudja a halálhírt*?

Mert a közlő Réz Pál véleménye szerint az általa – kéziratból – közzétett írás inkább Kosztolányi ekkoriban tervezett, de töredékekben és jegyzetekben maradt regényének, a *Mostohának* egy novellisztikus részlete („fejezete, esetleg *kezdete*”), amelynek témája (a spanyolnáthajárvány) és szereplői (Esti Kornél és orvos barátja, Winter Sándor) igazolni látszanak a feltevést, s még „ha néhány motívuma ellentmond is azoknak – illeszkedik hozzájuk”.³ Ezt az ellentmondó-illeszkedő viszonyt vizsgálta Szegedy-Maszák Mihály, aki a *Mostoha* töredékeit és az *Esti megtudja a halálhírt* című „részletet” egybevetve megállapítja, hogy „az egyik szövegben Esti a halálra való fölkészülésének a szükségességét, a másikban ugyanennek a lehetetlenségét fogalmazza meg. Tekintettel arra, hogy e kétféle magatartás az *Esti Kornélban* már úgy szerepel, mint a címszereplő személyiségének ön-ellentmondása, a *Mostoha* némely vázlatai az *Esti Kornél* előtanulmányaiként is olvashatók.”⁴ Ha Szegedy-Maszák Mihály ismeri a most előkerült történetet, gondolatmenetébe újabb halál–meghalás témájú írást építhetett volna be.

Mert az *Esti Kornél vallomása* témájában (spanyolnáthajárvány) azonosságot mutat a regényfejezet-novellával, s bár ebben nem szerepel Winter Sándor, de egy orvost (orvosbarátot) Esti sűrűn emleget benne. Hasonló a novella és a regénytöredék, illetve az azzal párhuzamosan készülő színdarab főhősének az elkerülhetetlennel szembeni problémamegoldása: míg Winter Sándor a felesége halála után „próbált vigasztalódni, beletörődni a változtathatatlanba. Észrevette, hogyha a napját ezer darabra aprózza, akkor nem szenved annyira”,⁵ addig a novella Esti Kornélja, miután megkapta a spanyolnáthát, így védekezik ellene: „Nem maga a baj foglalkoztatott, hanem annak részletei. Esküszöm, fiúk, hogy

² Kosztolányi Dezső: *Boldogság*. In: Uő.: *Tengerszem. 77 történet*. Bp., 1936. 185–187.

³ Réz Pál: *Egy ismeretlen Kosztolányi-írás*. Új Tükör, 1978. dec. 24. 11. – Az *Esti megtudja a halálhírt* azóta Kosztolányi összegyűjtött novelláinak részét képezi.

⁴ Szegedy-Maszák Mihály: *Az Esti Kornél jelentésrétegei*. In: Uő.: „A regény, amint írja önmagát”. Bp., 1980. 103–151.

⁵ Kosztolányi Dezső: *Mostoha*. Novi Sad, 1965. 77. (S. a. r.: Dér Zoltán)

csak az egész rettenetes, madártávlatból a részletek nyájásak, vigasztalóak. Az életösztön dolgozik itt: elaprózzuk, széttördeljük, kis mozzanatokká daraboljuk a szerencsétlenséget, melynek áldozatai vagyunk.”

A szituációs mellett szövegszerű egyezés is található a két szövegben, hiszen a regény első vázlatai között, a *Történelmi tabellában* az áll: „Mindenki meghal most. A halottasházakban nincs hely, siettetik a temetéseket, a koporsókat egymásra rakják, mint gyárakban a szivardobozokat, tombol a halál nagyüzeme, s a sírásók tenyere megkérgesedik, egymás után dőlnek ki ők is, nem bírják a munkát. – 1918 novemberét írták.”⁶ Itt, a novellában pedig: „Akkoriban a temetőben egymásra rakták a koporsókat, mert nem volt számukra elegendő hely, s az újságok feketedtek a gyászjelentésektől. Azokon az ijedelmes, ködös, szürke reggeleken riadtan olvastam a halottak névsorát s mindennap fölfedeztem egy barátom, egy-két ismerősöm nevét.” Ezek alapján az *Esti Kornél vallomása* lehetne akár a *Mostoha* című regény egyik „fejezete” is.

Ennek ellentmond a novellabeli eseményformáló emlékezés-emlékeztetés, ugyanis a *Mostohában* a cselekmény és a valós spanyolnáthajárvány ideje egybeesik (mint az *Esti megtudja a halálhírt* esetében) – tehát nem kell, nem lehet emlékeztetni az éppen tomboló járványra. Ellentmond az is, hogy a novella lezárt egész, nem kínálja fel sem az előzményt, sem a folytatás lehetőségét. Ráadásul ekkora (nagy)monológot egy regény nem tud szervesen magába fogadni – talán csak a *Néró, a véres költő* Senecájától olvashattunk ehhez hasonlót, igaz, ott is meg-megszakítva.

Ebben a formában az *Esti Kornél vallomása* tehát biztosan nem a *Mostoha* része, de lehetséges, hogy éppen a tervezett regénnyel való tematikai egyezés miatt nem vette fel Kosztolányi egyik kötetébe sem. Még bízott a többször elkezdett és abbahagyott mű elkészültében, melyen az *Esti Kornél* megjelenése után is dolgozott, legalábbis erre utalnak 1933–34-ben írott jegyzetei, melyben a *Mostohára* vonatkozó feljegyzések is szerepelnek.

⁶ Kosztolányi Dezső: I. m. 18.